I. Matselyukh, Candidate of Sciences (Law), Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PUNISHMENT FOR OFFENSES AGAINST FAITH, CHURCH AND MORALS IN ZAPOROZHSKAYA SICH

The publication is devoted to the analysis of legal responsibility for crimes against faith, church and morality, which was enshrined in the customary law of the Zaporizhzhya Sich. A comparative legal analysis of the relevant penalties with the criminal law of individual European countries was carried out, which showed that in Cossack customary law there was a high level of liberalism to the identity of the criminal. Emphasized on the humanity of the legal system, which was based on the principle of "common sense". He allowed to take into account all the circumstances of the case. The preferential use of the simple death penalty did not exclude the possibility of using in the process of mitigating circumstances that could save the criminal life.

Keywords: punishment, customary law, crimes against the faith, Cossack, Zaporizhzhya Sich.

УДК 342.7: 347.471.7, 342.731

Т. Павроз, здобувач
Національна академія внутрішніх справ, Київ, Україна

ПРАВА ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЇЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ

Присвячено розкриттю прав церкви в Україні як основоположного елемента її конституційно-правового статусу. Проаналізовано права церкви, що закріплені у спеціальному законодавстві України та міжнародно-правових актів, що ратифіковані Україною з цього питання. Розкриваються існуючі недоліки та шляхи подолання їх у чинному законодавстві України.

Ключові слова: права церкви; конституційно-правовий статус церкви; свобода совісті та віросповідання; релігійні обряди та церемонії; література та предмети релігійного призначення; добродійна та культурно-освітня діяльність.

Вступ. Релігія та церква відіграють важливу роль у житті будь-якого суспільства. У силу того, що більшість церков взаємопов'язані, а деякі є глобальними, розповсюдженими в усьому світі, конституційно-правовий статус церкви та його елементи потребують ретельного комплексного дослідження.

Ми також наголошуємо на тому, що відносини між державою та церквою стали дедалі важливішими і актуальними в чинному законодавстві України. Зумовлено це тим, що сьогодні відносини держави та церкви набувають політичного окрасу, оскільки відбувається активне втручання держави в релігійні справи. Тому з метою захисту своїх інтересів кожному із учасників цих відносин потрібно розуміти як свої права, так і обов'язки. Необхідність у дослідженні прав церкви та її обов'язків також виявляється в процесі дослідження її конституційно-правового статусу в Україні.

Тема конституційно-правового статусу церкви набуває все більшого інтересу як в Україні, так і закордоном. Пов'язано це із тим, що, починаючи з XX ст., у більшості країн світу було проголошено відділення церкви від держави, але віруючих від цього не зменшилось.

На сьогодні за даними різних соціологічних опитувань близько 76 % населення України визнають себе віруючими. Релігія посідає важливе місце в духовному, культурному, політичному, економічному, соціальному житті багатьох людей. Незаперечним є також активна участь релігійних організацій у формуванні громадянського суспільства та правової, демократичної держави.

Незважаючи на те, що Конституція України від 28 червня 1996 р. у ст. 35 відділила церкву від держави, наголошуючи на тому, що церква та релігійні організації відокремлені від держави, а школа від церкви, що жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова [1], дотепер актуальним залишається питання визначення самого статусу церкви в конституційно-правовому полі держави.

Також хочемо наголосити на тому, що закріплення даного принципу не обов'язково має означати, що світська держава має бути антирелігійною. Принцип відділення церкви від держави, як і принцип свободи совісті та віросповідання, є частиною кредо ліберальної демократичної держави.

Саме питання конституційно-правового статусу церкви є досить широким і потребує комплексного дослідження. Ми хочемо наголосити на тому, що нині у вітчизняній юридичній літературі дане питання комплексно не досліджено. Актуальність нашої статті підтверджується й тим, що на сьогоднішній день у вітчизняній літературі також не приділялась достатня увага і розкриттю прав церкви в Україні як основоположного елемента її конституційно-правового статусу.

З урахуванням зазначеного вище зауважимо, що розгляд питання конституційно-правового статусу церкви неможливо без розкриття його основоположного елемента – прав. Права, можна сказати, є найважливішим елементом конституційно-правового статусу церкви, оскільки надають блага, необхідні для існування кожної церкви та реалізації її діяльності. Поряд із правами існують обов'язки як необхідний елемент регулювання статусу цього суб'єкта. Саме сукупністю прав та обов'язків, закріплених численними нормативно-правовими актами, що мають різну ієрархію та галузеву належність, визначається правове становище церкви в Україні, відображаючи його потреби та інтереси, взаємовідносини з державою, роль у суспільстві.

У нашій статті ми зосередимо увагу саме на правах церкви, що допоможе нам у подальшому дослідженні конституційно-правового статусу церкви в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з установленням конституційно-правового статусу церкви в Україні, та його основоположний елемент – право.

Предметом дослідження є зміст прав церкви як основоположного елемента її конституційно-правового статусу в Україні, його нормативна основа.

Метою дослідження є визначення прав церкви як основоположного елемента її конституційно-правового статусу в Україні. Надання науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про конституційно-правове регулювання релігійних від-

© Павроз Т., 2018

носин і статус церкви певною мірою зачіпалося в роботах таких дослідників, як Ю. М. Тодика, В. М. Малишко, Г. Л. Сергієнко, І. А. Тарасевич, О. Д. Форостюк тощо.

Зокрема, праця Г. Л. Сергієнко "Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні" являє собою перше комплексне дослідження конституційно-правового регулювання відносин держави та релігійних організацій в Україні. У зазначеній роботі автор проаналізувала конституційно-правове регулювання та дослідила сучасний конституційно-правовий статус релігійних організацій і вимоги до нього. Крім того, ґрунтовно досліджено конституційно-правові принципи взаємовідносин держави та релігійних організацій з позиції гарантування свободи віросповідання [2].

Ряд учених досліджували правовий статус церкви в різних галузях права. Зокрема, І. О. Пристінський у дисертації "Адміністративно-правовий статус релігійних організацій в Україні" комплексно дослідив це питання, його теоретичні та практичні проблеми реалізації [3].

Ю. В. Кривенко у дисертації "Цивільно-правовий статус релігійних організацій в Україні" вперше здійснив спробу комплексного дослідження цивільно-правового статусу церкви та релігійних організацій як юридичних осіб в Україні, а також проаналізував історичні етапи його становлення [4].

В. Д. Фучеджі у дисертації "Релігійні організації як суб'єкти цивільного права" вивчила релігійні організації та їхні види, правову природу, цивільну правоздатність і дієздатність та основні ознаки як суб'єктів цивільного права [5].

Чимало вчених у своїх працях висвітлювали статус церкви через принцип свободи совісті. До них можна віднести дисертацію В. В. Бедя "Право людини на свободу совісті: конституційно-правове регулювання", де він досліджував право на свободу совісті як комплексне суб'єктивне право, яке включає право на об'єднання в релігійні організації й свободу їхньої діяльності та свободу совісті як гарантію незалежного функціонування релігійних організацій [6].

А. В. Ковбан у дисертації "Конституційно-правова регламентація права людини на свободу світогляду та віросповідання в Україні" розглянув релігійні організації як елементні складові механізму реалізації конституційного права людини на свободу світогляду та віросповідання в Україні, їхню роль у становленні організаційно-правових форм реалізації цього права та як елемент становлення інституту громадянського суспільства в державі, розкривши зміст принципів законодавства України про свободу віросповідання та релігійні організації [7].

Питання саме прав церкви піднімалось у дослідженнях таких учених, як В. Ф. Піддубна, Ю. С. Овчиннікова, Є. О. Ятченко, які досліджували речові права релігійних організацій. С. І. Жилюк вивчав право церкви як предмет навчальної дисципліни. Ще ряд учених, таких як Г. Л. Сергієнко, В. М. Малишко, Д. О. Вовк, О. П. Мельничук, Л. А. Виговський та Т. В. Виговська, І. Г. Чернушко, Л. М. Приймак, Н. Ф. Куліш та інші певним чином зачіпали права церкви через розкриття конституційного принципу свободи совісті та віросповідання, а також через відносини держави та церкви.

Проте, незважаючи на цінність висновків і науково-теоретичних розробок у сфері вивчення церкви як правового інституту в України, її конституційно-правового статусу, на сьогодні в науці відсутнє комплексне дослідження даного питання, а також основоположного елемента її конституційно-правового статусу – прав.

Методологія дослідження. Відповідно до поставленої мети буде використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Так, метод узагальнення буде використовуватися під час опрацювання наукової літератури; за допомогою спеціально-юридичного методу буде проаналізовано юридичні норми; порівняльний метод – для порівняння вітчизняного законодавства та зарубіжного законодавства щодо закріплення певних прав у законодавстві, а також у їхньому формулюванні; формально-юридичний – при аналізі змісту правових норм, що регулюють відносини, які виникають між церквою, державою та регламентують права церкви. Також при вивченні методології дослідження конституційно-правового статусу церкви буде використана ціла низка методів наукового дослідження, зокрема методи синтезу, абстрагування, індукції та дедукції, аналогії, герменевтичний та ін.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи наше дослідження, відмітимо, що під конституційно-правовим статусом церкви ми розуміємо "систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав та обов'язків, а також юридичних гарантій та юридичної відповідальності церкви, закріплених у Конституції, законах та інших нормативно-правових актах України, а також у нормах внутрішнього права церкви, які й характеризують її як суб'єкта права. Виходячи із цього, юридична конструкція конституційно-правового статусу церкви складається з таких структурних елементів: 1) правосуб'єктність, яка включає правоздатність і дієздатність; 2) правові принципи; 3) система прав та обов'язків; 4) система юридичних гарантій статусу та юридичної відповідальності [8, 58].

У нашій статті, як зазначалося раніше, увага буде зосереджена на правах церкви як основоположного елемента її конституційно-правового статусу в Україні.

Під терміном "право" ми розуміємо міру можливої поведінки. Даний елемент разом з обов'язками виступає основоположним елементом конституційно-правового статусу будь-якого суб'єкта, оскільки, як зауважував Н. В. Вітрук, система юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів в їхній єдності становлять ядро, основу правового статусу [9, 31–32]. При цьому ми також погоджуємося з думкою К. І. Козлова, О. Е. Кутафіна, які зазначали, що різниця між поняттями "права" та "свободи" дещо умовна, оскільки вони означають визнану законодавством можливість суб'єкта вибирати вид і міру своєї поведінки [10, 217]. Тож, у зв'язку із цим ми також розглядаємо дані поняття як тотожні. Що стосується законних інтересів, то в даному випадку ми погоджуємося з думкою О. Ф. Скакун, яка зазначала, що законні інтереси не входять до правового статусу, а є елементом структури соціального статусу, оскільки інтерес як позаправова категорія передує правам та обов'язкам і закріплюється як у конкретних правових розпорядженнях, так і в принципах правах [11, 380].

Отже, ми визначили, що система прав та обов'язків у своїй єдності є основоположним елементом конституційно-правового статусу церкви в Україні. У нашій статті ми спробуємо розкрити основні права церкви в Україні.

Тож, повертаючись до розкриття прав церкви в Україні, зазначимо, що дане питання регулюється національним законодавством, у яке входять як нормативно-правові акти України, так і міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною. Крім того, права церкви закріплені в статутах (положеннях) кожної церкви, які повинні відповідати чинному законодавству. Зауважимо, що надані церкві права мають гарантувати існування і нормальне функціонування принципу свободи совісті та віросповідання.

До міжнародно-правових актів з даного питання можна віднести Загальну декларацію прав людини від 10 грудня 1948 р., Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада

1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р., Декларацію про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань від 25 листопада 1981 р., Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р., Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 15 січня 1989 р., Конвенція Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р.

Згідно зі ст. 18 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. "Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, публічним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів" [12; 13]. Дана стаття наділяє правом створювати церкви та безперешкодно здійснювати релігійну діяльність. Також дане право закріплено у ст. 9 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та у ст. 10 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини від 26 травня 1995 р Зауважимо, у даних міжнародно-правих актах текст даного права є практично тотожним.

Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. в розд. 7 закріплює дане право таким чином, а саме "держави-учасниці будуть визнавати і поважати свободу особи сповідувати, одноосібно або спільно з іншими, релігію або віру, діючи згідно з велінням власної совісті". Крім того, даний акт у розділі "співробітництво в гуманітарних та інших областях" передбачає право релігійних культів, установ та організацій, що діють у конституційних рамках держав-учасниць, та їхніх представників здійснювати у сфері їхньої діяльності між ними контакти і зустрічі й обмінюватися інформацією [14].

Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань від 25 листопада 1981 р., зокрема в ст. 6, передбачає такі права:

"a) відправляти культи чи збиратися у зв'язку з релігією або переконаннями і створювати та утримувати місця для цих цілей;

b) створювати і містити відповідні благодійні або гуманітарні установи;

c) виробляти, придбавати і використовувати у відповідному обсязі необхідні предмети і матеріали, пов'язані з релігійними обрядами або звичаями чи переконаннями;

d) писати, випускати і поширювати відповідні публікації в цих областях;

e) вести викладання з питань релігії або переконань у місцях, придатних для цієї мети;

f) просити й отримувати від окремих осіб і організацій добровільні фінансові та інші пожертви;

g) готувати, призначати, обирати або призначати за правом успадкування відповідних керівників згідно з потребами і нормам тієї чи іншої релігії або переконань;

h) дотримуватися дні відпочинку і відзначати свята і відправляти обряди відповідно до приписів релігії й переконань;

i) установлювати і підтримувати зв'язки з окремими особами і громадами в галузі релігії та переконань на національному і міжнародному рівнях" [15].

Підсумковий документ Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 15 січня 1989 р. у підпункті 16.3 зазначається право на отримання визнаного статусу об'єднаннями віруючих, які сповідують або готові сповідувати свою віру в конституційних рамках своїх держав, передбаченого для них у відповідних країнах [16].

Підпункт 16.4 принципу 16 Підсумкового документа Віденської зустрічі держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 15 січня 1989 р. передбачає, що держави-учасниці повинні поважати право релігійних організацій:

– засновувати й утримувати вільно доступні місця богослужінь або зібрань;

– організовуватися відповідно до своєї власної ієрархічної та інституційної структури;

– вибирати, призначати і заміняти свій персонал згідно зі своїми відповідними вимогами і стандартами, а також будь-якими вільно досягнутими домовленостями між ними та їхньою державою;

– просити й отримувати добровільні фінансові та інші пожертви" [16].

В указаних вище міжнародно-правових актах істотно уточнюються, які саме можливості, з позицій міжнародного права, повинні бути надані церквам та її віруючим у забезпечення принципу свободи совісті та віросповідання. Дані документи містять загальні вказівки про можливість діяти відповідно до своїх переконань, що доповнюється переліком конкретних форм соціальної активності, які включають у себе ці можливості. Застереження "зокрема" у даних документах указує на те, що даний перелік не є вичерпним. Тобто свобода совісті передбачає можливість здійснення й інших, не згаданих у даних актах дій.

Основним спеціальним законодавчим актом, що регулює дане питання, є Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" від 23 квітня 1991 р. (далі – Закон). Даний Закон передбачає, що "Релігійна організація як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення)" (ч. 2 ст. 13) [17]. Зазначаючи дане положення, Закон виділяє такі групи прав, якими наділяються церкви з дня їхньої державної реєстрації. А саме: права, пов'язані зі свободою совісті та віросповідання, права церкви щодо релігійних обрядів і церемоній, права церкви щодо літератури і предметів релігійного призначення, права церкви щодо добродійної й культурно-освітньої діяльності. Зупинимося детальніше на даних групах прав.

Права, пов'язані зі свободою совісті та віросповідання (це права щодо забезпечення рівного захисту і гарантій при здійсненні релігійних прав), підкріплюються такими правами, зокрема, що ніхто не зобов'язаний повідомляти про своє ставлення до релігії й не може зазнавати примусу при визначенні свого ставлення до релігії та віросповідання або від її відмови, до участі або неучасті в богослужіннях, інших релігійних обрядах і церемоніях, у діяльності релігійних об'єднань, у навчанні релігії та ін. По відношенню до церкви дане право підкріплюється конституційними принципами: відокремлення церкви та держави, рівності всіх перед законом і судом і забороною встановлення дискримінації за релігійною ознакою. Тобто за даними правами всі церкви мають однаковий конституційно-правовий статус під строгою забороною будь-якої дискримінації.

Наступними, не менш важливими правами церкви, виступають права щодо релігійних обрядів і церемоній. Дане право передбачає, що в церкві можуть вільно проводитись релігійні обряди, богослужіння, церемонії та процесії. А саме, Закон передбачає, що "релігійні організації мають право засновувати й утримувати вільно доступні місця богослужінь або релігійних зібрань, а також місця, шановані в тій чи іншій релігії (місця па-

ломництва)" (ч. 1 ст. 21) [17]. Зауважимо, що даний закон не визначає поняття релігійних обрядів, богослужінь, церемоній та процесій, що ускладнює розуміння того, яким правом наділяються церкви та надає можливість широкого трактування цього права. Проаналізувавши ст. 21 Закону, можна виділити місця, де можливо проводити релігійні обряди та церемонії, а саме:

1) Місця де релігійні обряди, богослужіння, церемонії та процесії проводяться безперешкодно, а саме відповідно до Закону, це культові будівлі та прилеглі до них території, місця паломництва, установи релігійних організацій, кладовища, місця окремих поховань і крематорії, квартири і будинки громадян, а також установи, організації й підприємства за ініціативою їхніх трудових колективів і згодою адміністрації.

2) Місця, в яких можливість проведення релігійних обрядів, богослужінь, церемоній та процесій надає командування військових частин, дані місця Законом прямо не передбачені, але ми припускаємо, що це будь-які військові частини.

3) Місця, в яких релігійні обряди, богослужіння, церемонії та процесії проводяться на прохання громадян, які перебувають у них, або за ініціативою релігійних організацій, а саме, це лікарні, госпіталі, будинки для престарілих та інвалідів, місця попереднього ув'язнення і відбування покарання.

4) Інші місця, в яких публічні релігійні обряди, богослужіння, церемонії та процесії проводяться з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради.

Виходячи із положень даної статті, перелік таких місць не є вичерпним. Крім того, зауважимо, що законодавець зазначає, що дозвіл проведення в інших місцях потрібен, якщо це будуть саме публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії. Як зазначалося раніше, визначення релігійних обрядів, богослужінь, церемоній та процесій законодавцем не надано, тим більше ми не можемо зрозуміти, які з них є публічні, а які – ні. Звісно, ми можемо припустити, що релігійні обряди та церемонії – це сукупність дій, що повторюються і мають символічне значення, а публічними вони становляться, коли проводяться в публічних місцях, це, наприклад, природні джерела на Водохрещення. Проте таке визначення не відповідає визначенню, яке передбачається церквою кожної релігії. Зокрема, у новозавітних книгах Священного Писання обряд і звичай позначається як те, що стосується зовнішньої сторони релігійного життя – порядки ієрархічного управління (Луки І, 9), правила церковного благочиння (1 Кор. XI, 16), релігійні церемонії (Іоан. XIX, 40), обряд, який має символічне значення (Лук. 11, 27, Діяння Апостолів XV, 1), зовнішнє благочестя (Як І, 26), так і те, що належить до порядків життя громадянського – народне бажання (Іоан. XVIII, 39), судове правило (Діяння Апостолів XXV, 16) [18, 91].

Крім того, серед науковців теж не існує єдності думок у визначенні даних понять. Зокрема, С. І. Ожегов та Н. Ю. Шведова визначають обряд як "сукупність дій (установлених звичаєм або ритуалом), в яких втілюються будь-які релігійні уявлення, побутові традиції", а церемонію як "установлений урочистий обряд" [19, 437]. С. Д. Безклубенко розглядає обряд як "справді унікальний і нічим незамінний спосіб фіксації досягнень людської спільноти в налагодженні свого співжиття: форма суспільної свідомості" [20, 16–17]. Водночас, В. Д. Сєрих стверджує, що церемонія – це "той же обряд, але більш динамічний, урочистий, офіційний" [21, 6]. Поряд із цим, М. М. Закович зазначає, що "обряд і обрядові церемонії можуть існувати і існують як самостійно, так і в комплексі більш складних соціальних явищ, зокрема свят" [22, 25].

Ми також хочемо зауважити, що кожною релігійною організацією надано самостійне визначення даних понять, які можуть не збігатися між собою в силу своїх традицій та історії.

Тож, на нашу думку, щоб уникнути неправильного тлумачення даних понять, а також окреслити межі даного права церкви, необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства.

Зокрема, можна звернутися у вирішенні даного питання до законодавчої практики зарубіжних країн. Наприклад, законодавство Білорусії дає визначення богослужінню, релігійних обрядів, церемоній та процесій, зокрема ст. 3 Закону Білорусії "Про свободу совісті та релігійні організації" від 17 грудня 1992 р. визначає богослужіння як "сукупність культових церемоній і дій, що здійснюються священнослужителями за розробленим ритуалом і випливають з вимог віровчення", тоді як церемонії та процесії як "установлений віровченням порядок здійснення обрядових дій", а релігійні обряди як "сукупність установлених віровченням дій, в яких втілюються релігійні уявлення" [23]. Такі визначення, закріплюючись у спеціальному законодавстві щодо церков, не дозволяють тлумачити це право на власний розсуд.

Що стосується публічності, то з усталеної практики ми можемо надати визначення публічності як відкритого вираження та здійснення будь-яких видів діяльності.

З огляду на зазначене вище, ми пропонуємо для внесення ясності доповнити ст. 21 Закону частиною 6 та викласти таким чином: "Під богослужінням, релігійними обрядами, церемоніями та процесіями, які здійснюються публічно, розуміються сукупність певних дій, визначених релігійною організацією, що відображають зовнішнє вираження вірувань людини та здійснюється відкрито відповідно до законодавства".

Наступною групою прав, не менш важливих для забезпечення діяльності кожної церкви, є права церкви щодо літератури і предметів релігійного призначення.

Відповідно до Закону дане право включає право на придбання, володіння, використання, релігійної літератури, інших предметів і матеріалів релігійного призначення, а також право на їхнє виготовляння, експортування, імпортування і розповсюдження. Крім того, даний закон зазначає, що "Релігійні організації користуються виключним правом заснування підприємств для випуску богослужбової літератури і виробництва предметів культового призначення" [17]. Тобто законодавцем установлена монополія релігійних організацій на виготовлення богослужбової літератури і виробництва предметів культового призначення. Установлюючи таку монополію, на нашу думку, законодавець повинен надати визначення предметам релігійного призначення, щоб в подальшому не виникало зловживання зазначеним правом як з боку церков, так з боку й інших фізичних та юридичних осіб. Зокрема, для прикладу, можна навести Латвію, де в ст. 1 Закону Латвії "Про релігійні організації" від 7 вересня 1995 р. надано визначення предметам культового призначення, а саме, це "предмети та речі, необхідні для здійснення релігійною організацією релігійної діяльності та її забезпечення" [24].

З огляду на латвійський досвід ми пропонуємо внести відповідні зміни до чинного законодавства та надати визначення предметам культового призначення. Тож, ч. 3 ст. 22 "Література і предмети релігійного призначення" Закону доповнити визначенням предметів культового призначення та викласти таким чином: "Релігійні організації користуються виключним правом заснування підприємств для випуску богослужбової літератури і виробництва предметів культового призначення. Під предметами культового призначення розуміються будь-

які предмети, необхідні для нормального функціонування та здійснення релігійними організаціями релігійної діяльності та які в силу свого сакрального характеру не можуть бути прирівняні до речей, які виготовляються для введення в цивільний оборот". Це дозволить внести ясність до даної категорії прав.

Іншою категорією прав є права церкви щодо добродійної й культурно-освітньої діяльності. Відповідно до ст. 23 Закону при церкві можуть утворюватись "товариства, братства, асоціації, інші об'єднання громадян для здійснення добродійництва, вивчення та розповсюдження релігійної літератури та іншої культурно-освітньої діяльності", далі зазначається, що церква має право "здійснювати добродійну діяльність і милосердя" [17]. Дане право передбачає, що церква здійснює добровільну безкорисливу діяльність з передачі на користь благоотримувачів майна, у тому числі грошових коштів, безкорисливого виконання робіт, надання послуг, надання іншої підтримки.

Проте ми зауважимо, що чинне законодавство не містить визначення ані добродійництва і добродійної діяльності, ані милосердя. Причому всі існуючі на території України релігії мають своє визначення даних термінів. Виходячи із загальновживаного розуміння цих термінів, "добродійництво", "добродійна діяльність" і "милосердя" розуміються у тісному зв'язку з благодійною діяльністю. Звісно, ототожнювати дані поняття не є доцільним, оскільки, як зауважував, Я. М. Буздуган "у своїй екзистенційній основі вони не обов'язково збігаються" [25, 52]. Проте, на нашу думку, із правової точки зору, дані терміни мають однакове значення в юридичній практиці. Тож, якщо поняття "благодійна діяльність" і коло суб'єктів, які можуть наділяються даним правом, чітко визначено в законодавстві, а саме, у Законі України "Про благодійну діяльність і благодійні організації" від 5 липня 2012 р., то постає тоді запитання, яким правом наділяються все ж таки церкви?.

Ми вважаємо, що дану проблему можна розв'язати шляхом внесення змін до законодавства. Найефективнішим варіантом, на нашу думку, є внесення змін до Закону в частині заміни понять "добродійництво", "добродійна діяльність", "милосердя" на поняття "благодійна діяльність". Це не потребувало б додаткового визначення цього поняття в законодавстві, а також усунуло б існуючі між церквами суперечності, оскільки в одних зазначені поняття вживаються і є зрозумілими, а в інших – ні. Крім того, це також усуне проблему тлумачення зазначених понять на вільний розсуд.

Право на міжнародні зв'язки та контакти релігійних організацій і віруючих. Дане право передбачає можливість церкви на встановлення та підтримування міжнародних релігійних зв'язків, що включає в себе участь в різноманітних релігійних заходах в тому числі паломництва.

Розкриваючи дане право, Закон наділяє можливістю зарубіжних церков займатися релігійною діяльністю і в Україні, але з певним утучненням, а саме: "лише в тих релігійних організаціях, за запрошенням яких вони прибули, і за офіційним погодженням з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації" (ч. 4 ст. 24) [17]. Якщо з першою частиною даного положення законодавства ми згодні, оскільки дане положення виступає безспірним гарантом свободи совісті, то друга частина, а саме, "погодження з державним органом" викликає певні сумніви, зокрема, невиправдана тягучість часу. Для прикладу візьмемо римо-католицьку церкву, на чолі якої стоїть Папа Римський. Отже, наприклад, для того щоб Папа Римський приїхав до певного осередку римо-католицької церкви в Україні для здійснення будь-яких релігійних заходів, цей осередок повинен погодити це з відповідним державним органом, що, на нашу думку, є необґрунтованим. Оскільки, якщо діяльність цієї церкви є законною на території України, то навіщо потрібно брати дозвіл на те, що є безспірно законним для цієї церкви. Зокрема, навіть положення даного Закону говорить, що релігійні організації діють відповідно до своєї ієрархічної структури (ч. 1 ст. 7). Крім того, Законом також визначено, що "держава визнає право релігійної громади на її підлеглість у канонічних і організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості" (ч. 2 ст. 8) [17]. Отже, на нашу думку, положення закону щодо офіційного погодження з державним органом є необґрунтованим і потребує виключення.

Крім зазначених вище прав, до основних прав церков можна віднести права, пов'язані з майновим станом, а саме: право власності церкви, право церкви на виробничу та господарську діяльність, право церкви на користування майном, яке є власністю держави, громадських організацій або громадян. Зокрема, право власності церкви передбачає право володіння, користування та розпорядження майном. Законом передбачено, що може бути у власності церкви, зокрема "будівлі, предмети культу, об'єкти виробничого, соціального і добродійного призначення, транспорт, кошти та інше майно, необхідне для забезпечення їхньої діяльності" (ч. 2 ст. 18) [17]. Тобто головною ознакою цих предметів є те, що вони повинні забезпечувати діяльність церкви. Дане положення закону, на нашу думку, бере в рамки церковну власність.

Наділяючи правом власності церкву, законодавець також передбачає право церкви на користування майном, яке є власністю держави, громадських організацій або громадян. Дане право передбачає в основному право використовувати церквами будівлі й майно, що передається для забезпечення їхніх потреб на договірних засадах державою, громадськими організаціями та громадянами. Крім того, Законом як окремий об'єкт виділяються культові будівлі й майно, які становлять державну власність і зазначається, що вони "передаються організаціями, на балансі яких вони є, у безоплатне користування або повертаються у власність релігійних організацій безоплатно за рішеннями обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, а в Республіці Крим – Уряду Республіки Крим" (ч. 2 ст. 17) [17]. Тобто законодавством передбачено право церкви на набуття власності на зазначені вище об'єкти.

Для забезпечення цілей, заради яких церкви створені законодавцем, передбачено право на виробничу та господарську діяльність, яке наділяє можливістю церков створювати підприємства. Також законодавством, виходячи з інших прав, передбачені права, пов'язані з трудовою діяльністю, зокрема право приймати на роботу громадян та ін.

Звісно, це не весь перелік прав, якими наділяються церкви. Як юридичні особи вони також наділяються ще й іншим обсягом прав. Нами було окреслено основний обсяг прав, зазначений в спеціальному законодавстві держави щодо релігійних організацій, та їхню проблематику.

Надаючи церквам широке коло прав, держава водночас покладає на них і обов'язки, оскільки, тільки виконуючи свої обов'язки, церква набуває і свої права. Взагалі, права і обов'язки, можна сказати, нерозривно пов'язані між собою і є взаємодоповнювальними елементами конституційно-правового статусу церкви. Отже, в обмін на володіння та користування правами, а також державною гарантією їхньої реалізації церква бере на себе певні зобов'язання (обов'язки) перед державою.

Висновки. З урахуванням зазначеного ми дійшли висновку, що на сьогоднішній день церква наділяється широким обсягом прав, окреслити які в рамках одного спеціального закону видається неможливим.

Проте ми також відзначимо, що, наділяючи церкву певним обсягом прав, властивим тільки їй, законодавець повинен визначити його повністю, щоб не допустити можливого звуження. Це також необхідно для чіткого розуміння своїх обов'язків як церквою, так й іншими суб'єктами відносно церкви, щоб запобігти можливому порушенню законодавства, оскільки, як ми вже знаємо, обов'язки випливають із прав.

Тож з урахуванням усієї значимості прав потрібно максимально визначити їх у законодавстві, надати їм чіткі формулювання і не допускати їхньої неодноманітної інтерпретації. Нами ж було надано рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства. Дані рекомендації містять такі поправки до чинного законодавства у цій сфері, а саме:

– з метою уникнення неправильного тлумачення даних понять і щоб окреслити рамки даного права церкви необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства, надати визначення богослужінням, релігійним обрядам, церемоніям і процесіям, які здійснюються публічно, а також предметам культового призначення;

– з метою усунення тлумачення понять на вільний розсуд замінити поняття "добродійництво", "добродійна діяльність", "милосердя" на поняття "благодійна діяльність";

– з метою полегшення здійснення релігійної комунікації та співпраці церквами між собою виключити положення закону щодо офіційного погодження з державним органом, який здійснив реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації, зокрема у випадку запрошення церквою, зареєстрованої в Україні, своєї структурної ланки зареєстрованої за кордоном.

Дискусія. Отже, нами розкрито певний обсяг прав, якими наділяється церква, що допоможе в подальшому комплексному дослідженні її конституційно-правового статусу в Україні. Проте ми зауважимо, що дане питання на сьогоднішній день не розкрито повністю і відкрито до наступних досліджень, оскільки сьогодні робляться спроби зміни чинного законодавства, що в подальшому призведе до появи нових питань стосовно прав церкви та її конституційно-правового статусу в Україні. Наша ж стаття зробила перший крок у дослідженні даного питання, що допоможе в наступних спробах розкриття як даного питання, так і в комплексному дослідженні конституційно-правового статусу церкви в Україні.

References:

1. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
2. *Serhiyenko, H. L.* Rol' konstytutsiyno-pravovoho rehulyuvannya vidnosyn derzhavy i relihiynykh orhanizatsiy u harantuvanni svobody virospovidannya v Ukrayini : avtoref. dys ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 Konstytutsiyne pravo; Nats. yuryd. akad. Ukrayiny im. Ya.Mudroho. Kh., 2004. 21 s.
3. *Prystins'kyy, I. O.* Administratyvno-pravovyy status relihiynykh orhanizatsiy v Ukrayini : avtoreferat dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiyne pravo. Kyiv : B. v., 2010. 16 s.
4. *Kryvenko, Yu. V.* Tsyvil'no-pravovyy status relihiynykh orhanizatsiy v Ukrayini : avtoref. Dys ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03. Odes. nats. yuryd. akad. O., 2007. 18 s.
5. *Fuchedzhi, V. D.* Relihiyni orhanizatsiyi yak sub"yekty tsyvil'noho prava : avtoref. dys. … kand. yuryd. nauk : 12.00.03. Kh., 2006. 20 s.
6. *Bed', V. V.* Pravo lyudyny na svobodu sovisti: konstytutsiyno-pravove rehulyuvannya: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.02. In-t zakonodavstva VR Ukrayiny. K., 2011. 36 s.
7. *Kovban, A. V.* Konstytutsiyno-pravova rehlamentatsiya prava lyudyny na svobodu svitohlyadu ta virospovidannya v Ukrayini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02. Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kh., 2010. 19 s.
8. *Pavroz,T. V.* Ponyattya, struktura, pravosub'yektnist i pryncypy konstytucijno-pravovogo statusu cerkvy v Ukrayini. Yury dychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal – elektronne naukove faxove vydannya yurydychnogo fakultetu DVNZ "Zaporizkyj nacionalnyj universytet". Zaporizhzhya. 2016, № 6 S. 57–61.
9. *Vitruk, N.V.* Zagalna teoriya pravovogo polozhennya osobystosti: monografiya. M.: Norma: YNFRA-M, 2017. 448 s.
10. *Kozlova, K. I.,* O. E. Kutafin. Konstytucijne pravo Ukrayiny. M.: TK Velbi, Vyd-vo Prospekt, 2006. 608 s.
11. *Skakun, O. F.* Teoriya derzhavy i prava: Pidruchnyk. Xarkiv: Konsum; Un-t vnutr. sprav, 2000. 704 s.
12. Zagalna deklaraciya prav lyudyny: Mizhnarodnyj dokument vid 10 grudnya 1948 roku. Oficijnyj veb-portal Verxovnoyi Rady Ukrayiny. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
13. Mizhnarodnyj pakt pro gromadyanski ta politychni prava: Mizhnarodnyj dokument vid vid 16 grudnya 1966. Oficijnyj veb-portal Verxovnoyi Rady Ukrayiny. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
14. Zaklyuchnyj akt Narady z bezpeky ta spivrobitnycztva v Yevropi: Mizhnarodnyj dokument vid 1 serpnya 1975 roku. Oficijnyj veb-portal Verxovnoyi Rady Ukrayiny / URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055
15. Deklaraciya pro likvidaciyu vsix form neterpymosti ta dyskry'minaciyi na osnovi religiyi abo perekonan: Mizhnarodnyj dokument vid 25 lystopada 1981 roku. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284
16. Pidsumkovyj dokument Videnskoyi zustrichi derzhav-uchasnycz Narady z bezpeky ta spivrobitnycztva v Yevropi: Mizhnarodnyj dokument vid 15 sichnya 1989 roku. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_081
17. Zakon Ukrayiny "Pro svobodu sovisti ta religijni organizaciyi" vid 23 kvitnya 1991 r. № 987-XII // VVR Ukrayiny. 1991. № 25.
18. Arsenyev, K. K., Petrushevskyj F. F. i in. Encyklopedychnyj slovnyk Brokgauza i Efrona: slovnyk: v 86 t. T. XXXVIII (75). : Cenzury komitet – Lyudyna. S.Pb.: Semenivska typolitografiya (I. A. Efrona), 1903. 497 s.
19. *Ozhegov, S.I.*, Shvedova, N.Yu. Tlumachnyj slovnyk rosijskoyi movy: slovnyk. M : ITI Texnologiyi; 2006. 944 s.
20. *Bezklubenko, S. D.* Etnokulturologiya. Krytychnyj analiz naukovyx zasad. K., 2002. 354 s.
21. *Syeryx, V. D.* Vijskovi rytualy. M.: Voyenvydav, 1981. 160 s.
22. *Zakovch, N. M.* Radyanska obryadovist i duxovna kultura. / N. M. Zakovich.- Kyiv: Nauk.dumka, 1980. 25 s.
23. Zakon Respubliky Bilorus "Pro svobodu sovisti ta religijni organizaciyi" vid 17 grudnya 1992 # 2054-XII. URL: http://etalonline.by/?type=text&regnum=V19202054
24. Zakon Latviyi "Pro relihiyni orhanizatsiyi" vid 7 veresnya 1995 roku. Opublikovano v ofitsiyniy hazeti "Latviys'kyy visnyk" 26.09.1995., Nr. 146 (429). URL: URL: https://www.vestnesis.lv/ta/id/36874-religisko-organizaciju-likums
25. *Buzduhan Ya. M.*. Sutnist' ponyattya "blahodiyna diyal'nist'": pravovyy ta filosofs'kyy aspekty. Pravo i suspil'stvo. 2014. № 6.2(3). S. 50–55.

Надійшла до редколегії 01.10.18

Т. Павроз, соискатель
Национальная академия внутренних дел, Киев, Украина

ПРАВА ЦЕРКВИ В УКРАИНЕ КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ ЭЛЕМЕНТ ЕЕ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА

Посвящено раскрытию прав церкви в Украине как основополагающего элемента ее конституционно-правового статуса. Автором проанализированы права церкви, которые закреплены в специальном законодательстве Украины и международно-правовых актов, ратифицированных Украиной по этому вопросу. Раскрываются существующие недостатки и пути их преодоления в действующем законодательстве Украины.

Ключевые слова: права церкви; конституционно-правовой статус церкви; свобода совести и вероисповедания; религиозные обряды и церемонии; литература и предметы религиозного назначения; благотворительная и культурно-образовательная деятельность.

T. Pavroz, PhD Student (applicant)
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

THE RIGHTS OF THE CHURCH IN UKRAINE AS THE FUNDAMENTAL ELEMENT OF ITS CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS

This article is devoted to the disclosure of the rights of the church in Ukraine as the fundamental element of its constitutional and legal status in Ukraine. The author states that this issue is regulated by the national legislation, which includes both normative legal acts of Ukraine and

international legal acts ratified by Ukraine. In addition, the rights of the church are enshrined in the statutes (regulations) of each church, which must comply with the current legislation.

The author analyzed the international regulatory legal acts in which the rights of the church are enshrined, and special attention is paid to a special legislative act of Ukraine – The Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations" of April 23, 1991.

After analyzing the rights of the church, which are enshrined in the special legislation of Ukraine on this issue, the author identified the existing shortcomings and ways to overcome them. In particular, it was proposed to amend the current legislation, in the form of specific amendments to articles relating to the rights of the church.

In conclusion, the author emphasizes that to date the church is endowed with a broad scope of rights, to define what is impossible in the framework of one special law. However, he also notes that by giving the church a certain amount of rights inherent only to it, the legislator must determine it completely in order to prevent a possible narrowing. It is further noted that this is also necessary for a clear understanding of their responsibilities both by the church and other subjects in relation to the church in order to prevent a possible violation of the law, since obligations derive from rights. With this in mind, the author insists on the need to determine them as much as possible in the legislation, give them clear wording and prevent them from a monotonous interpretation.

Keywords: church rights; the constitutional and legal status of the church; freedom of conscience and religion; religious ceremonies and ceremonies; literature and religious objects; charity and cultural and educational activities.

УДК 342.95/351.74:81

Р. Пилипів, канд. юрид. наук, доц.
Івано-Франківська філія Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна",
Івано-Франківськ, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВІДМЧОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО НАГЛЯДУ ЗА ДОРОЖНІМ РУХОМ

Досліджуються особливості та способи здійснення відомчого (внутрішнього) контролю за діяльністю патрульної поліції (окремих її посадових осіб) щодо забезпечення безпеки дорожнього руху. Виокремлюються дві основні форми контролю: поточний контроль за повнотою та якістю виконання патрульною поліцією покладених на неї законодавством завдань та оскарження дій і рішень, здійснюваних (прийнятих) посадовими особами патрульної поліції. Підкреслюється, що чіткої регламентації організації та порядку проведення контролю несення служби поліцейськими патрульної поліції дотепер не існує, у зв'язку з чим доводиться необхідність розробки й затвердження наказом керівництва Національної поліції відповідних рекомендацій.

Ключові слова: безпека дорожнього руху, забезпечення прав громадян, законність, контроль, патрульна поліція.

Вступ. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України). Діяльність органів публічної адміністрації у сфері організації дорожнього руху та забезпечення його безпеки не є виключенням з цього правила. Взаємовідносини поліції з учасниками дорожнього руху повинні ґрунтуватися на суворому дотриманні законності, чіткому виконанні своїх обов'язків, поєднанні рішучості й принциповості у попередженні і припиненні правопорушень з уважним і шанобливим ставленням до громадян. Слід пам'ятати, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У всіх випадках обмеження таких прав поліцейський зобов'язаний роз'яснити громадянину правові та фактичні підстави такого обмеження, а також його права і обов'язки, які виникають у зв'язку з цим обмеженням. У відносинах публічно-правового характеру держава має виступати гарантом законності діяльності її уповноважених органів. Однією з гарантій забезпечення прав людини у відносинах публічно-правового характеру є організація та забезпечення дієвого контролю за діяльністю органів публічного адміністрування. Не є винятком і правовідносини у сфері нагляду за дотриманням правил та норм у сфері безпеки дорожнього руху, де основним представником державних функцій у цій сфері виступають підрозділи патрульної поліції Національної поліції України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукове дослідження інституту контролю у діяльності правоохоронних органів здійснювали низка вітчизняних та зарубіжних вчених В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, В. Т. Білоус, І. Л. Бородін, С. Г. Братель, М. Г. Вербенський, І. П. Голосніченко, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, В. В. Коваленко, А. Т. Комзюк, С. Ф. Константінов, Н. Р. Нижник, В. І. Олефір, О. І. Рябко, О. Ю. Синявська, М. С. Студенікіна, Х. П. Ярмакі, Н. М. Ярмиш та ін. Підґрунтям цього дослідження стали наукові роботи В. М. Гаращука, В. К. Колпакова, Т. О. Гуржія. Було ретельно проаналізовано попередньо захищені дисертації з аналогічним предметом дослідження: О. М. Музичука "Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування" (2010); Т. А. Плугатар "Відомчий контроль за забезпеченням прав та свобод громадян в діяльності міліції" (2011); О. Ю. Дубинського "Відомчий контроль в органах внутрішніх справ України як функція державного управління" (2012); О. Ф. Климюк "Зовнішній контроль за діяльністю Міністерства внутрішніх справ України в умовах демократичної трансформації суспільства (адміністративно-правовий аспект)" (2014) тощо. Утім, мета, завдання та безпосередній предмет нашого дослідження не збігаються повністю із предметною галуззю вказаних дисертаційних робіт.

Метою цієї статті є вивчення теоретичних нормативно-правових і прикладних засад здійснення відомчого (внутрішнього) контролю за діяльністю персоналу патрульної поліції щодо нагляду за дорожнім.

Виклад основного матеріалу. Як слушно зазначає В. К. Колпаков – контроль є одним із найбільш поширених і дієвих способів забезпечення законності. Його сутність полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції [1, с. 103]. В. М. Гаращук з цього приводу каже, що контроль та нагляд є факторами, що дисциплінують поведінку службовців державного апарату та громадян як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі. Це важливі чинники вдосконалення державного управління в Україні, оновлення якого має здійснюватись шляхом використання відповідних заходів щодо відслідковування процесу реформ, які здійснюються в суспільстві [2, с. 4].

© Пилипів Р., 2018